

บทคัดย่อ

การวิจัยโครงการการจัดการตนเองด้านน้ำเพื่อการเกษตรตามภูมิโนเวสที่แตกต่างกันของตำบลคำพระครั้งนี้ได้ทำการศึกษาข้อมูลเรื่องการทำการเกษตรตามสภาพพื้นที่และระบบภูมิโนเวส แหล่งน้ำและปริมาณน้ำในตำบลคำพระ ระบบเกษตรในอดีตและระบบเกษตรในปัจจุบัน ปัญหาและสาเหตุของการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของตำบลคำพระ โดยมีวิธีการเก็บข้อมูลคือ 1) ใช้แบบสอบถาม 2) สอบถามจากผู้รู้/ภูมิปัญญา 3) ศึกษาข้อมูลจาก อบต.คำพระ 4) การสำรวจพื้นที่ เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการปฏิบัติ ซึ่งได้ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาลักษณะพื้นที่ สภาพพื้นที่ และระบบนิเวศในตำบลคำพระ 2) เพื่อศึกษาแหล่งน้ำและปริมาณน้ำในตำบลคำพระ 3) เพื่อศึกษาระบบเกษตรจากอดีตจนถึงปัจจุบันในตำบลคำพระ 4) เพื่อศึกษาปัญหาและสาเหตุของการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของตำบลคำพระ จากการดำเนินการวิจัยพบว่า ตำบลคำพระ มีลักษณะพื้นที่สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม และทาม และมีระบบภูมิโนเวส เป็น 3 ลักษณะ คือ ลักษณะที่ 1 เป็นพื้นที่โคก มีพื้นที่ดินและป่า เป็นที่สำหรับปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ปลูกพืชต้นไม้ เช่น ขางพารา ปาล์ม มันสำปะหลัง มีป่าไม้น้อยใหญ่ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ปีก เช่น นก หนู สัตว์เลื้อยคลาน เช่น กิ้งก่า แย้ งู เป็นที่หาอาหาร เช่น เห็ดชนิดต่างๆ เช่น เห็ดดิน เห็ดโคน เห็ดขอนไม้ต่างๆ เป็นต้น ลักษณะที่ 2 เป็นพื้นที่ราบลุ่ม เป็นที่สำหรับทำนา เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืช ผักสวนครัว ปลูกพืชหลังฤดูเก็บเกี่ยว เช่น ถั่วลิสง ข้าวโพด สำหรับเลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ ที่สำหรับหาอาหาร เช่น ปู ปลา หอย กุ้ง กบ เขียด อึ่ง เป็นต้น ลักษณะที่ 3 เป็นพื้นที่ทาม เป็นพื้นที่ริมน้ำอยู่ติดลำน้ำลำเซบาย ลำห้วยปลาแดก และแหล่งน้ำสาธารณะต่างๆรวมถึงแหล่งน้ำที่ขุดเองตามไร่นา เช่น สระ เป็นที่หาอาหาร เช่น ปลา พืชสมุนไพรตามลำห้วย กุ้ง หอย หน่อไม้ เห็ด เป็นต้น สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลักษณะที่ 1 ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องน้ำท่วมซ้ำซาก ที่มีสาเหตุมาจากการก่อสร้างสิ่งกีดขวางทางน้ำ ลักษณะที่ 2 ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องน้ำแล้งซ้ำซาก ที่มีสาเหตุมาจากการใช้น้ำมากเกินไปในหน้าแล้ง ขาดการวางแผนการใช้น้ำในไร่นา และมีแหล่งน้ำขนาดเล็ก จุน้ำได้น้อย การก่อสร้างฝายน้ำล้นไม่ได้แก้ปัญหาได้เต็มที่และทั่วถึงแต่แก้ไขเฉพาะที่ ขาดจิตสำนึกการเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติ น้ำ ป่า และการใช้น้ำในการอุปโภคบริโภค ไม่มีแหล่งน้ำต้นทุน ขาดการวางแผนการใช้น้ำร่วมกันระหว่างต้นน้ำและปลายน้ำ และลักษณะที่ 3 ปัญหาเกี่ยวกับน้ำกร่อย ที่มีสาเหตุมาจากน้ำใต้ดินมีการสะสมของซากสัตว์ ทางทีมวิจัยและคนในตำบลคำพระจึงร่วมกันหาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาก็กล่าวไว้ดังนี้ 1) สรุปบทเรียนพนักกันน้ำ จากการดำเนินการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรนั้นที่มีทั้งการสร้างฝายดินอาสาเพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในหน้าแล้ง ฝายน้ำล้นเกิดขึ้น 3 แห่ง ตามลำเซบาย คือ ตรงบริเวณพื้นที่ ต.สร้างถ่อน้อย มีงบประมาณโครงการที่เกิดขึ้นโดยชุมชนเพื่อชุมชน ทำการสร้างพนักกันน้ำ แต่การดำเนินการดังกล่าวยังมีสมารถที่จะเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการน้ำได้ กลับทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับเรื่องน้ำท่วมซ้ำซาก โดยมีสาเหตุ คือ การก่อสร้างสิ่งกีดขวางทางน้ำ เช่น ถนน พนักกันน้ำ ฝายน้ำล้น อีกปัญหาคือ ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องน้ำแล้งซ้ำซาก ที่มีสาเหตุมาจาก การก่อสร้างฝายน้ำล้นไม่ได้แก้ปัญหได้เต็มที่และทั่วถึงแต่แก้ไขเฉพาะที่ จากข้อมูลดังกล่าวนี้ทำให้ทางชุมชนได้บทเรียนการพัฒนาโดยหน่วยงานรัฐและจะเป็นฐานข้อมูลประกอบการพัฒนาชุมชนด้านการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรต่อไป

2) สรุปบทเรียนและขยายผลสิ่งดีๆที่เกิดจากการปรับตัวด้านการทำการเกษตร โดยการทดลองปรับเปลี่ยนด้านปลูกพืช ทำการตรวจสอบคุณภาพดินที่เหมาะสมกับพืชที่ปลูกโดยนำดินส่งตรวจกับสำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัด เลือกชนิดพืชสำหรับปลูกที่เหมาะสมกับสภาพดินและน้ำ พบว่า การปลูกแตงโมแล้ง ในพื้นที่ดินร่วนปนทราย ไม่ใช้น้ำ ระยะเวลา 60- 70 วัน เน้นแตงโมอินทรีย์ บำรุงด้วยฮอร์โมนชนิดเม็ด สามารถทำได้ผลดี การปลูกข้าวโพดต้องใช้น้ำและต้องปลูกใกล้แหล่งน้ำ ใช้ปุ๋ยคอกเป็นการบำรุงดิน 3) การฟื้นฟูวิถีชีวิตคนที่สัมพันธ์กับพื้นที่ตามเพื่อเป็นฐานทรัพยากรอาหารของชุมชน โดยการสืบค้นองค์ความรู้จากผู้สูงอายุในชุมชนและเรียบเรียงเป็นข้อมูลเรื่องราวทรัพยากรที่พบในพื้นที่ 4) การดำเนินการด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ในพื้นที่โดยการพัฒนาโครงการเพื่อขอการสนับสนุนจากหน่วยงาน 5) จัดทำแผนการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ตำบลคำพระ ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานวิจัย ผลเชิงกระบวนการ ทีมวิจัยและคนในชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกัน ผมในเชิงการพัฒนา คือ พี่น้องชาวบ้านมีความสุข สามัคคี เพิ่มขึ้น มีสุขภาพดี คุ้นเคยกัน มีคุณธรรมเพิ่มขึ้น ลูกหลานเด็กและเยาวชนมีจิตสำนึกดี สืบทอดวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญา เกิดการอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า ภูมิปัญญา หวงแหนทรัพยากรที่มี